

РЕЦЕНЗИЯ

от **проф. дин Вера Бонева, днк** –

Университет по библиотекознание и информационни технологии

за дисертационен труд на тема:

„Дигитализацията като фактор за развитието на музеите в

България“ с автор **Весела Георгиева**, представен

за защита и придобиване на образователната и научна степен „доктор“

в професионално направление 3.5. Обществени комуникации

и информационни науки;

научен ръководител **проф. дфн Иванка Мавродиева**

Информация за кандидата и за процедурата

Весела Георгиева е завършила Хуманитарната гимназия „Св. св. Кирил и Методий“ в Казанлък. Придобила образователните степени „бакалавър“ и „магистър“ във Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, като през периода 2010-2014 г. се е обучавала по специалност „Библиотечно-информационни науки“. През 2019 г. тя придобива магистърска степен по специалност „Мениджмънт и социализация на културното наследство“. От 2020 до 2024 г. Весела Георгиева е докторант към Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ с научна ръководителка проф. дфн Иванка Мавродиева. Докторската програма, по която е разработена дисертацията, е „Информационно-търсещи системи“.

От представената документация става ясно, че кандидатката е изпълнила изцяло индивидуалния си план и че в срок е реализирала всички дейности по него. Успешно е завършила и дисертационния труд, който е представен и обсъден в Катедрата на 21 януари 2024 г. Научната ръководителка проф. дфн Иванка Мавродиева е формулирала в специален доклад положително мнение за дисертационния труд и становище той да бъде насочен към защита пред научно жури. От

направената чрез специализиран софтуер проверка за наличие на плагиатство са установени съвпадения на фрагменти от текста с други източници, които са под установения минимум за четирите базови коефициента.

Моите емпирични наблюдения също показват, че трудът е авторски и в него няма нелегитимно ползвани части от изследванията на други учени. Докторантката е депозирала текстовете на *три научни статии* по темата на изследването, които са излезли от печат в рецензирани академични издания. Споменатите обстоятелства ми дават основание да приема, че са покрити основните формални и съдържателни изисквания за защита на труда пред научно жури.

В качеството си на член на научното жури получих всички необходими материали и документи по процедурата. Получих също и автореферата, който отразява основните моменти на труда и съдържа автосправка за приносите на Весела Георгиева. Декларирам, че нямам общи публикации и други форми на съвместна активност с кандидатката, които биха били предпоставки за конфликт на интереси.

Общи данни за дисертацията

Дисертацията е *структурирана* по класическия за жанра модел: увод, три глави, заключение, списък с източниците (общо 164 на брой), приложения. Общият обем е 251 стр., към които са включени и приложенията. За по-голяма яснота и прегледност авторката е създала Списък с фигурите в текста (общо 49 на брой) и Речник на използваните термини.

Научният апарат е оформен според изискванията. Цитиранията са коректни. Избраната теоретична рамка е адекватна на темата. Авторката демонстрира отлично познаване на действащата правно-

нормативна основа на музейната дейност – както в България, така и в Европа като цяло. Количествените данни са обработени добросъвестно, като е търсена необходимата представителност и изчерпателност. По отношение на събраната от музеите информация, тези два принципа работят относително трудно, но използваните ресурси от Националния статистически институт са систематизирани по начин, осигуряващ по-широк поглед върху обекта на изследване.

Текстът е написан грамотно и интелигентно. Тежнението към издирване и представяне на разнообразни дефиниции на въвлечените в приложното поле на музеите феномени е съчетано с авторски подход и с критична оценка в логиката на съответния дискурс. Разработеният въпросник в анкетата е промислен и добре структуриран. Той е предпоставка за като цяло адекватните на реалността констатации, осъществени в хода на емпиричното социологическо проучване, представено в трета глава на труда.

Анализ на основния текст

В *увода* са мотивирани актуалността на темата, предметът и обектът на изследването, целите и задачите му, както и методологията, по която е работено. Формулирана е работна хипотеза за значимостта на дигитализацията при разгръщането работата на музеите. Хипотезата е адекватна на темата, но прекомерно обща. Хронологическият обхват на изследването е конкретен и добре мотивиран. Той е обвързан не само с Ковид кризата, но и с последните технологични нововъведения в постиндустриалното общество, които превръщат дигитализацията от „сечиво“ на работа във важен самостоятелен фактор на обществения живот; включително и в сектора на културата.

В *първа глава* е разгърната теоретичната рамка на дисертацията. Весела Георгиева е формулирала основните термини, с които работи в текста, като е поставила акцент върху дефиницията на музея като културна реалия. Предпочетеният от нея легалистки подход, тоест прочита през легалните дефиниции на Закона за културното наследство и на Устава на ИКОМ, е приемлив и ефективен. Типологията на музеите е структурирана също на основата на очертаните в нормативната рамка критерии, като е направен и сполучлив опит да бъде обрисувана актуалната музейна мрежа в страната. Приемам труда на авторката в тази част наистина като продуктивен и самостоятелен, защото липсата на задължителния по Закона за културното наследство регистър на музеите в България е тежка обективна пречка пред всеки учен по Музеология и пред мнозина администратори, с която се сблъскваме периодично, въпреки че живеем в ерата на регистрите и на отворените бази от данни. Функциите на музеите са разкрити в необходимата широта с естествени акценти върху опазването на културните ценности, експозиционната работа, образователните дейности, туристическите им ресурси и процесите на дигитална трансформация.

Във *втора глава* са систематизирани данни и съждения, свързани с процесите по дигитализация – както в културния сектор като цяло, така и в музеите. Възприетите дефиниции са работещи с оглед на сектора и в логиката на процесите по създаване на дигитални ресурси на основа на движимите културни ценности в институциите на паметта, както и на метаданните за тях. Малко по-периферни остават наблюденията относно процесите на дигитализация на недвижими културни ценности, които са част от структурата на музеите – исторически сгради, в които те се помещават, археологически обекти, етнографски комплекси и др.

Отчетена е ролята на дигитализацията за осигуряване на достъп до културното богатство на страната, както и за реализирането на функцията на музея „забавление“ (enjoyment), включена в основните функции на музеите. В дигитален план споменатата функция се реализира чрез виртуалните разходки, QR кодовете, виртуалните изложби и т.нар. *геймификация*.

Националната и европейска правна рамка, отнасяща се до проучваните процеси е изяснена изчерпателно. Приоритет е отдаден на програмите „Цифрова Европа“ и „Цифрова България 2025“. Посочени са част от стъпките на правителствено ниво, отнасящи се до превръщане на дигитализацията в движещ фактор за развитието на сектора на културата.

Технологиите на дигитализацията са описани накратко, но достатъчно убедително. Същественният проблем за софтуерите, чрез които се реализират процедурите по цифровизация е обвързан с профила на културното наследство и с правната рамка на ИКОМ. Теоретично са характеризирани етапите на дигитализацията, като обаче обхватът им в музейна среда не е конкретизиран в необходимата степен. Изключително важният процес по оформяне на заданието за специфичния музейен софтуер и неговата реализация е засегнат слабо. В по-голяма степен би трябвало да се отразят и дейностите по дигитализация на управлението на музеите – административно, финансово, логистично. Обективно погледнато, на много места тези процеси са по-напреднали в сравнение с дигитализацията на колекциите от културни ценности.

Фактическото състояние и реалните параметри на процесите по дигитализация на музейно съдържание са разгърнати върху основата

на данни от международната организация NEMO (Network of European Museum Organizations), според които около 20% от съдържанието на музейните колекции в момента в Европа са частично или напълно достъпни онлайн. Това е резултат не само от национални усилия, но и от общоевропейски програми и продукти като дигиталната платформа Europeana. Като дава отделни примери за добри практики в споменатата насока в България, Весела Георгиева откроява и основният проблем в тази сфера – липсата на единен софтуер за цялата страна, по който да се реализират процесите по дигитална трансформация на културното съдържание в музейните институции в страната ни. Констатираното положение създава редица трудности, включително и при подбора на метаданните, които подлежат на цифровизиране. С основание е подчертана и липсата на национална методика за музейно цифровизиране. Както е известно, аналогични методически правила за архиви и библиотеки в страната са разработени още преди години и това е една от причините, поради която дигитализацията при споменатите културни институции напредва с бързи темпове.

В заключението на втора глава с основание е подчертана ролята държавните ведомства – бих конкретизирала – на Министерството на културата – за създаването на единен софтуер за музейна дигитализация, като и за изработване на национална методика и на национални стандарти за тази приоритетна и важна дейност по опазване и популяризиране на културното наследство.

В *трета глава* на дисертацията е осъществен анализ на данните от проведено емпирично социологическо проучване за управленските и технологични аспекти на дигитализацията в българските музеи. Описани са технологията на създаването на въпросника, хода на

проучването, като и трудностите, които авторката е срещнала при реализирането му. Изследването има за важен фокус и състоянието на сайтовете на музеите, които са задължителен елемент от тяхната дейност. Характеристиката на сайтовете, направена от авторката, е по-скоро констативна, отколкото аналитична, но съдържа интересни наблюдения.

От включените в приложенията данни става ясно, че докторантката е успяла да получи попълнени анкети от 52 музея, относително голяма извадка от общия брой на действащите институции. Тя прилежно е публикувала и списъка на музеите, от които не е получила обратна информация или е получила отказ за включване в анкетата.

На база на апробираната методика са обособени пет групи въпроси, чиито отговори са обработени с количествени и качествени методи, за да се формулират изводите от емпиричното проучване. Графичното представяне на резултатите от отговорите на повечето групи въпроси дава добра основа за оценка на проучвания процес – но най-вече от субективната гледна точка на съответните респонденти. Обективните процеси са по-трудно доловими, тъй като хода на дигитализацията на различните места се реализира по различни методики и с различни приоритети и прецизното картографиране на резултатите е почти невъзможно с методите на стандартната социологическа анкета.

Въпреки споменатата обективна пречка, Весела Георгиева старателно регистрира и обобщава важни аспекти на проучвания процес. Разкритите чрез резултатите от анкетата тенденции като цяло са окуражителни. Видно е, че екипите на музеите осъзнават ролята на

дигитализацията като важен приоритет и работят интензивно за реализирането ѝ. Разкрит е относително широкият спектър на дигитализирани дейности – от рутинни административни процедури, до престижни експозиционни продукти. Важна е констатацията ѝ, че експертите в структурите на паметта имат ясно съзнание, че съвременните публики трябва да бъдат привлечани и задържани не само чрез класически дейности и експозиции, но и чрез атрактивни дигитални продукти. В този контекст дигиталната комуникация с аудиториите е изведена в неизменен приоритет. В резултатите от анкетата са добре очертани и финансовите аспекти на процеса на дигитализация, които, по мое мнение, са важни, но са на втори план след кадровите и управленските. Любопитен е резултатът от въпроса за значението на дигитализацията (с. 158), схващана от повечето от респондентите като предпоставка за разширяване на аудиториите и фактор за популяризация, а не толкова като ключова дейност за опазване и изследване на културните ценности.

Приобщаването на музеите в социалните мрежи е отразено по представителен начин, като са ранжирани и целите, за които се използва присъствието на институциите в това динамично поле на комуникация. В тази част, както и при анализа на сайтовете би било добре да присъстват и отделни емпирични наблюдения на авторката относно качеството на материалите, които се публикуват, както и данни за обратната връзка с аудиториите.

Изводите на Весела Георгиева към всеки един блок с въпроси са адекватни на получените резултати и добре формулирани. Те са градивна основа за заключението относно необходимостта от провеждането по-системна и ефективна политика в споменатата област

не само от ръководствата на музеите, но и от техните принципиали – общини, ведомства на централна администрация и най-вече от Министерството на културата. Констатациите относно недобрата техническа обезпеченост, кадровите и финансовите дефицити също са основателни, но те са по-лесно преодолими. Показателен в споменатата насока е фактът, че има музеи, които успешно се справят с тези два проблема, при все че работят в същата социална среда с останалите.

Оценка на приносите и критични бележки

Автосправката за приносите на дисертацията е адекватна на постиженията на авторката. Полезно е подчертаването, че е търсен и частично намерен модусът между правната рамка на културното наследство и възможностите за развитие на дигитализацията в музеите. *Приноси* са и параграфите, отнасящи се до ролята на изследвания феномен за опазването на движимите културни ценности, както и за популяризаторската дейност на музеите. Създаденият и апробиран модел за анализ, на основа на който е осъществено емпиричното проучване чрез методите на анкетата и интервюто, също е авторски принос на Весела Георгиева.

Извън някои посочени по-горе *пропуски и бележки* бих искала да открия обстоятелството, че в труда липсва компактно и консистентно описание на дигитализацията с всички нейни присъщи компоненти на основа на съществуващите реалности в българската музейна среда. Малко са данните за конкретни резултати – брой дигитализирани артефакти и метаданни, създадени продукти за контакт с аудиториите, дигитални компоненти на експозиции, ресурси за изследователска дейност и др. Липсват примерите за лоша работа в сектора, които – за съжаление – изобщо не са малко. Недостатъчно конкретни са

предписанията за бъдещата работа в сектора с оглед решаването на всеки един сравнително добре открит на основата на емпиричното проучване проблем. Налични са частични повторения между дефинициите в основен текст и дефинициите в приложения речник. В тази логика приемам като съществен пропуск и фактът, че авторката не е използвала най-актуалния речник по Музеология, издаден в средата на миналата година като част от академичната дейност на ИКОМ: Dictionary of Museology. Edited By François Mairesse. Routledge, 2023.

Заключение

Изследването, представено от Весела Георгиева, покрива всички основни изисквания за дисертация в професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки“. Текстът е написан старателно и компетентно. Авторката демонстрира изследователска пунктуалност и задълбоченост. Апробираният модел на анализ е надежден, добре структуриран и резултатен.

Предвид изложеното, **гласувам със „ЗА“** в процедурата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление „Обществени комуникации и информационни науки“ на Весела Георгиева на основа на представения за защита дисертационен труд „Дигитализацията като фактор за развитието на музеите в България“.

София,
12 март 2024

проф. дин Вера Бонева, днк